

ФІЛОСОФІЯ ТА ПОЛІТОЛОГІЯ В КОНТЕКСТІ СУЧАСНОЇ КУЛЬТУРИ

ISSN 2663-0265 (print) ISSN 2663-0273 (online)

Journal home page: <https://fip.dp.ua/index.php/FIP>

МІЖНАРОДНІ ВІДНОСИНИ

Максим Володимирович Яковлєв

Кандидат політичних наук, доцент, завідувач
кафедри міжнародних відносин,
Керівник Школи політичної аналітики,
Національний університет
«Києво-Могилянська академія»,
вул. Г. Сковороди, 2, Київ, 04070, Україна

Maksym Yakovlyev

PhD in Political Sciences, Associate Professor,
Head of Chair of International Relations, Director of
School for Policy Analysis,
National University of «Kyiv-Mohyla Academy»
H. Skovoroda st. 2, Kyiv,
04070, Ukraine

E-mail: yakovlevmv@ukma.edu.ua, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-7774-3513>

УДК: 001.891:[327:81'42](477:100)

МЕТОДОЛОГІЯ КЕМБРИДЖСЬКОЇ ШКОЛИ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ІСТОРІЇ ТА ДИСКУРС ПРО РОЛЬ УКРАЇНИ НА МІЖНАРОДНІЙ АРЕНІ

Received 07 October 2020; revised 23 October 2020; accepted 16 November 2020

DOI: 10.15421/352042

Анотація

Методологія Кембриджської школи інтелектуальної історії, ключовий підхід якої отримав назву «контекстуалізм» і в якій особлива увага приділяється аналізу політичних ідіом (мов) в конкретному суспільно-політичному контексті для пошуку відповіді на ключове питання «що намагався зробити автор, коли робив свої висловлювання?» використовується для окреслення можливостей дослідження внутрішньоукраїнського дискурсу про роль України на міжнародній арені на прикладі тези про уявне «зовнішнє управління». Саме поняття «інтелектуальна історія» застосовується до широкого спектру об'єктів досліджень, що відкриває можливості для дослідження дискусій про зовнішньополітичний вектор України та її відносин з іншими державами та міжнародними акторами саме як інтелектуальної історії, яку можна реконструювати шляхом аналізу мовних форм політичних спільнот, що встановлюють рамки можливих висловлювань про політику та дозволяють краще зрозуміти використання концептів в різних політичних контекстах. Риторичний і практичний узус формує погляди політичних акторів та розширює або обмежує спроможності дискурсивної дії. З позицій представників Кембриджської школи, дослідження політичних ідіом дозволяє з'ясувати, яким чином змінюються парадигми опису та розставляються політичні акценти. На прикладі дискурсу про роль України на міжнародній арені показано, що політичні актори через висування тези про «зовнішнє управління» по відношенню до нашої держави ставлять під питання її суверенітет та міжнародну суб'єктність, але за допомогою цього риторичного прийому також відмежовують Україну від Заходу (який, зокрема, активно наполягає на боротьбі з корупцією) і відкривають можливості для її зближення з Росією через переформатування позиції цієї країни всередині внутрішньополітичного українського дискурсу – з країни-агресора на можливого партнера чи навіть кредитора або фінансового донора. За допомогою такого прийому також відбувається зміщення уваги від тих сил, які всередині країни мають негативний вплив на її внутрішню та зовнішню політику (олігархи) на тиск ззовні. Подальші дослідження процесів виробництва і розуміння висловлювань в українській політиці, зокрема й щодо її місця та ролі на міжнародній арені, з використанням методології Кембриджської школи інтелектуальної історії, можуть також посилити міждисциплінарні зв'язки між гуманітарними та суспільствознавчими науками.

Ключові слова: міждисциплінарні лінгвістично-політологічні дослідження, концептологія, методологія наукових досліджень, дискурс-аналіз, міжнародні відносини.

**Methodology of the Cambridge School of Intellectual History
and the discourse about the role of Ukraine on the international arena**

Abstract

The methodology of the Cambridge School of Intellectual History, the key approach of which was dubbed “contextualism”, draws particular attention to the analysis of political idioms (languages) in a given socio-political context in order to answer the key question: “what was doing the author when he uttered his statement?”, and the answer to this question is used to indicate the possibilities for the study of internal Ukrainian discourse about the role of Ukraine on international arena using the example of the thesis about the imaginary “external governance” of our country. The concept of “intellectual history” itself has been applied to a wide range of research objects, and this fact provides opportunities for the study of discussions about Ukraine’s foreign policy vector and Ukraine’s relations with other states and international actors. It can be studied and as an intellectual history, reconstructed by analysing different language forms of political communities and statements about Ukrainian politics. It will also provide a better understanding of how concepts are used in different political contexts. Rhetorical and practical vocabulary shapes the views of political actors, expands or limits their possibilities of discursive actions. From the perspective of the Cambridge School, the study of political idioms allows us to find out how descriptive paradigms are changing and how political “accents” are placed. The example of the discourse about the role of Ukraine in international relations demonstrates that political actors who put forward the thesis of “external governance” regarding our state, question its sovereignty and international subjectivity, but with this rhetorical approach they also separate Ukraine from the West (which, among other things, actively insists on how important it is to fight corruption) and they open opportunities for Ukraine’s rapprochement with Russia by reformatting this country’s position within the domestic political discourse – from an aggressor country its status changes to a potential partner, creditor or even financial donor. With the help of such a technique, there is also a shift in attention from forces that have a negative impact on the country’s domestic and foreign policy (oligarchs) to imaginary external pressure. Further research into the processes of production and understanding of statements in Ukrainian politics, including its place and role in the international arena, using the methodology of the Cambridge School of Intellectual History may also contribute to an improvement in interdisciplinary links between humanities and social sciences.

Key words: *interdisciplinary linguistic-political studies, concepts’ studies, research methodology, discourse analysis, international relations.*

**Методология Кембриджской школы интеллектуальной истории
и дискурс про роль Украины на международной арене**

Аннотация

Методология Кембриджской школы интеллектуальной истории, ключевой подход которой получил название «контекстуализм», уделяющая особое внимание уделяется анализу политических идиом (языков) в конкретном общественно-политическом контексте для поиска ответа на ключевой вопрос «что пытался сделать автор, делая свои высказывания?» используется для обозначения возможностей исследования внутриукраинского дискурса о роли Украины на международной арене на примере тезисы о мнимом «внешнем управлении» нашей страной. Само понятие «интеллектуальная история» применяется к широкому спектру объектов исследований, что открывает возможности для исследования дискуссий о внешнеполитическом векторе Украины и об отношениях Украины с другими государствами и международными акторами именно как интеллектуальной истории, которую можно реконструировать путем анализа языковых форм политических сообществ, устанавливающих рамки возможных высказываний о политике. Это также позволит лучше понять использование концептов в разных политических контекстах. Риторический и практический узус формирует взгляды политических акторов, расширяет или ограничивает возможности дискурсивного действия. С позиций представителей Кембриджской школы исследования политических идиом позволяет выяснить, каким образом меняются парадигмы описания и как расставляются политические акценты. На примере дискурса о роли Украины на международной арене показано, что политические акторы, которые выдвигают тезис о «внешнем управлении» по отношению к нашему государству, ставят под вопрос ее суверенитет и международную субъектность, но с помощью этого риторического приема также

отделяют Украину от Запада (который, в частности, активно настаивает на борьбе с коррупцией) и открывают возможности для ее сближения с Россией через переформатирование позиции этой страны внутри внутривосточного украинского дискурса – из страны-агрессора в возможного партнера, кредитора или даже финансового донора. С помощью такого приема также происходит смещение внимания с сил, имеющих внутри страны отрицательное влияние на ее внутреннюю и внешнюю политику (олигархи) на давление извне. Дальнейшие исследования процессов производства и понимания высказываний в украинской политике, в том числе касательно её места и роли на международной арене, с использованием методологии Кембриджской школы интеллектуальной истории могут также усилить междисциплинарные связи между гуманитарными и обществоведческими науками.

Ключевые слова: *междисциплинарные лингвистически-политологические исследования, концептология, методология научных исследований, дискурс-анализ, международные отношения.*

Постановка проблеми в загальному вигляді.

Дослідження політичного дискурсу, які ніколи не втрачають своєї актуальності, потребують вдосконалення свого інструментарію та розширення методологічних підходів. Практично всі науковці, які працюють в інтерпретативній традиції, погоджуються з тим, що просто висловитися з приводу ідеологічних позицій політичних акторів – недостатньо для того, щоб вважати якусь роботу такою, в якій був застосований дискурс-аналіз. Кембриджська школа інтелектуальної історії, яку також називають школою історії понять, має значні науково-практичні здобутки та напрацювання в глибокому аналізі складних ідеологічних феноменів, особливо в їхньому історичному розрізі. Засновники цієї школи К. Скіннер та Дж. Покок своїми науковими розвідками з політичної думки ренесансної Італії та Англії XVII ст. (чим, вочевидь, їхні праці не обмежуються) переконливо довели, що без розуміння контексту висловлювання, інтенції авторів, співвідношення їх висловлювання з соціальними ролями і т.д. неможливо вповні зрозуміти, що саме хотів сказати конкретний автор і на що було спрямованим його висловлювання. Кембриджська школа інтелектуальної історії особливу увагу приділяє політичним ідіомам (мовам), що висуває суттєво суровіші вимоги до розуміння дискурсу, бо вимагає від дослідників особливої уваги до риторичного узусу, яким послуговуються політичні актори, коли ведуть між собою полеміку. Застосування методології цієї школи до дослідження сучасних дискусій про роль та місце нашої країни на міжнародній арені доз-

волить глибоко проаналізувати комунікативну природу політичних висловлювань, форми політичної самосвідомості сучасних українських політичних спільнот, розкрити розуміння політичних концептів в різних контекстах, а відтак посприятиме вдосконаленню інтерпретативного методологічного апарату.

Аналіз останніх досліджень та публікацій.

Розпочнімо з поняття інтелектуальна історія. Інтелектуальна історія може стосуватися багатьох різних феноменів, як-от, приміром, мови юридичних документів та лінгвістичних особливостей юриспруденції, про що говорив британський професор права та практикуючий юрист Дж. МакМіл у своїй інавгураційній лекції для Бристольського університету 2004-го р., яка після цього була опублікована окремою науковою статтею [McMeel 2005]. Бельгійська дослідниця Л. Де Кок, яка займається питаннями моралі та історії науки, пише про інтелектуальну історію шизофренії в контексті німецького апперцепціонізму [De Kock 2020]. Американські науковці Т.Е. Вестел та П.М. Шілдс пишуть про інтелектуальну традицію позитивізму в дослідження публічного адміністрування [Whetsell, Shields 2013]. Чеська дослідниця К. Анделова пише про міжгенераційний досвід подій у Чехословаччині 1968-го р. з позицій інтелектуальної історії [Andělová 2019]. Вона не єдина, хто розглядає історичні питання як традиції інтелектуальної історії, бо як слушно зауважив у самій назві своєї статті, опублікованій ще 1981-го р. відомий британський дослідник історії політичних ідей П. Кінг, контекстуалізм К. Скіннера та Дж. Покок, можливо, є лише видом нового

історизму? [King 1995]. Дуже показово у цьому контексті також є стаття професора журналістики та американських студій Індіанського університету Д. Норда, що побачила світ 1990-го р. і мала промовисту назву: «Інтелектуальна історія, соціальна історія, культурна історія...і наша історія» [Nord 1990]. Пізніше, вже на початку 2000-их, професор історії Ратгерського університету Д. Р. Кіллі теж підніме питання про зв'язок інтелектуальної історії та культурної історії [Kelley 2002]. Однак повернімося до Д. Норда: на його думку, на початку дев'яностих особливим трендом у США було поєднання інтелектуальної історії та соціальної історії в культурну історію (або історію культури), що для його царини означало, що комунікація «доручалася історичним дослідженням» [Nord 1990: 645]. У цьому стислому аналітичному огляді напрацювань інтелектуальної історії не вдаватимемося до детального розгляду причин таких поглядів Д. Норда, однак звернімо увагу на важливу традицію дослідження конкретних концептів. Приміром, японська дослідниця з Токійського університету М. Танігакі досліджує зміну, в її власному формулюванні, «елементу 'Китай' в китайських студіях в університетах Гонконгу» [Tanigaki 2018]. Німецький науковець і професор Принстонського університету Я.-В. Мюллер, всесвітньовідомий своїми дослідженнями популізму, розглядає політичну та інтелектуальну історію *європейської конституції* як окремого концепту [Müller 2008]. Дуже відомий дослідник форм правління Р. Елджі, у статті, яка вийшла друком вже після його смерті 2019 р., пише про інтелектуальну традицію «прем'єр-президентіоналізму та президент-парламентаризму» (англ. *premier-presidentialism and president-parliamentarism*) як історію концептів [Elgie 2019]. Інтелектуальна історія також дуже важлива для теорій міжнародних відносин. Приміром, В. Бейн та Т. Нардін пишуть: «інтелектуальна історія може допомогти нам зрозуміти, як був складений канон [текстів] міжнародних відносин і в яких цілях» [Bain, Nardin 2017: 213]. Також традицію інтелектуальної історії, розроблену К. Скіннером, до дослідження міжнародних відносин у вигляді «міжнародного світопоряд-

ку» (англ. *international order*) застосовує Е. Кін з Оксфордського університету [Keene 2017: 343]. На додаток до цього маємо приклади застосування традиції інтелектуальної історії у випадку окремих країн, як-от, приміром, (окрім згаданого вище дослідження М. Танігакі в Гонконгу), у дослідженнях не-європоцентричної концепції простору в бразильській інтелектуальній історії в контексті «деколонізаційних дискусій» Ж.М. Елерт Майа [Ehlert Maia 2011]. Усі наведені приклади дозволяють твердити, що: а) інтелектуальна історія застосовується до широкого спектру об'єктів досліджень – від мови юридичних документів і позитивізму в публічному адмініструванні до сприйняття конкретної історичної події та інтелектуальної історії шизофренії; б) вона переплетена з соціальною історією та історією культури; в) може застосовуватися і до дослідження політичних концептів, як, приміром, Європейської конституції та напівпрезидентських форм правління; г) використовується як до дослідження «канону» теорій міжнародних відносин, так і адаптується до дослідження явищ міжнародної політики в контексті окремих країн. Звісно, у контексті України можна говорити про застосування окремих методологічних прийомів інтелектуальної історії, зокрема до дослідження української політичної думки чи навіть самої історії України, особливо в розрізі становлення її політичної системи, в яких особлива увага приділяється історичному контексту. Разом з тим, варто зауважити, що в нашій країні традиції інтелектуальної історії як підходу до дослідження дискусій про роль нашої держави на міжнародній арені, особливо з використанням напрацювань Кембриджської школи інтелектуальної історії, представлені слабо, зокрема через недостатню методологічну роботу з адаптації методології цієї школи під конкретні дослідницькі завдання саме української політичної специфіки.

Відповідно, *мета цієї статті* – розкрити можливості застосування методології Кембриджської школи інтелектуальної історії до дослідження внутрішньоукраїнського дискурсу про роль України на міжнародній арені. Досягнення цієї мети передбачає вирішення

таких дослідницьких *завдань*: 1) виокремити методологічні засади та конкретні прийоми аналізу, що їх застосовують у своїх працях науковці, які працюють в традиціях інтелектуальної історії; 2) на основі ілюстративного матеріалу з дискусій про роль України на міжнародній арені окреслити основні напрями дослідницької програми, яка допоможе розкрити потенціал методології Кембриджської школи для аналізу зовнішньополітичного вектору сучасної України.

Виклад основного матеріалу.

Достеменно невідомо, чому Кембриджська школа інтелектуальної історії називається саме так, однак саме в Кембриджському університеті тривалий час викладали її засновники К. Скіннер і Дж. Данн, а Дж. Покок навчався там в аспірантурі і саме в цьому університеті захистив свою дисертацію [Атнашев, Велижев 2018: 9]. Як іронічно зауважують провідні російські дослідники цієї школи Т. Атнашев та М. Велер (які також застосовують її методологію до дослідження російських політичних ідіом), символічний початок Кембриджської школи заклало видання у 1949 р. видатним британським істориком, професором Кембриджського університету, членом Британської академії та кавалером Ордена Британської імперії П. Ласлеттом трактату видатного англійського політичного філософа Роберта Філмера «Про патріарха», яке відбулося «що характерно – в Оксфорд!» [Атнашев, Велижев 2018: 10-11]. Як пишуть Т. Атнашев та М. Велер, «учений [Ласлетт] чітко розмежував три контексти, які задавали різні смисли для висловлювань: створення, публікація та активна рецепція тексту» [Атнашев, Велижев 2018: 11]. Ця цитата в принципі стисло й чудово викладає самі засади Кембриджської школи інтелектуальної історії, на позначення яких в подальшому стало активно використовуватися поняття «контекстуалізм». Сам К. Скіннер писав, що «контекст [курсив оригіналу] обумовлює значення тексту» [Скіннер 2018[1969]: 53] (хоча варто зауважити, що ретельні вивчення розуміння контексту різними представниками Кембриджської школи і тими, хто працював у цій традиції, можуть відрізнятися між собою, про

що, зокрема, писав М. Бевір, який вважає, що «конвенціоналізм Скіннера» слід відрізнятися від «контекстуалізму Покока» [Bevir 2000], однак це питання, як і критика підходу Кембриджської школи, потребує окремого розгляду). К. Скіннер критикує «спроби сформулювати універсальні принципи політичної реальності» [Скіннер 2018[1969]: 56] і доповнює це тезою про те, що «ми маємо досліджувати не значення слів, а їх використання, оскільки, зрештою, неможна сказати, що ідея в цьому сенсі *має* [курсив оригіналу] якесь значення, яке можна уявити як набір слів, а потім розробити і простежити, як воно змінювалося з плином часу. Радше значення поняття *має визначатися* [курсив оригіналу] його використанням в різних контекстах» [Скіннер 2018[1969]: 95]. Для розуміння «методології контекстної інтерпретації» [Скіннер 2018[1969]: 102], вкрай важливим є поняття *політичної мови* або *політичної ідіоми*, під якими розуміють, за традицією Дж. Покока, «стійкі мовні утворення – соціопрофесійні або літературні мови, релевантні для політичної теорії» [Атнашев, Велижев 2018: 19]. В українській науковій традиції часто пишуть про дослідження різних дискурсів, однак, як відомо, підходів до аналізу дискурсів дуже багато, і в деяких з них саме розуміння дискурсу дуже подібно або й навіть синонімічно до поняття «політична мова» чи «політична ідіома», особливо коли йдеться про комплекс риторичних прийомів разом з поняттями, метафорами, прагматикою тексту.

Провідний данський дослідник інтелектуальної історії, професор Орхуського університету М. Торуп вважає, що «висловлювати ідеї – означає діяти, тому за допомогою ідей ми діємо» [Thorup 2019: 1]. Його позиція цілком суголосна підходу Кембриджської школи інтелектуальної історії, бо ключове питання, яке ставить К. Скіннер, цілком в руслі теорії ілюкутивної дії Остіна, звучить так: «що такий-то автор намагався *зробити* [курсив оригіналу], коли висловлював певну ідею чи аргумент» [Скіннер 2018[1988]: 137]. Утім М. Торуп у своїй публікації «Чотири підходи до політичної історії ідей» пише про різні рівні того, що він називає «мовністю політичного», бо орієн-

точно так можна перекласти словосполучення «niveauer i det politiskes sproglighed» [Thorup 2019: 1], в якому особливо складним для перекладу українською є поняття «sproglighed», що складається з данського слова «sprog», яке означає «мова», прислівникового суфіксу –*lig*, аналогами якого є англійській суфікс –*ly* та німецький –*lich*, та номінативного суфіксу –*hed*, якому відповідає німецький –*heit* і за допомогою якого створюються абстрактні іменники, на кшталт *Einigkeit* – «єдність», відтак орієнтовним перекладом «sproglighed» є «мовність». Серед її рівнів у контексті цієї статті нас цікавить рівень *аргументації*, в якому М. Торуп пише про «Cambridge-skolen» [Thorup 2019: 7] тобто Кембриджську школу. На його думку, «тексти, поняття та аргументи у першу чергу треба розуміти як зброю чи знаряддя, які використовуються для того, щоб переконати та легітимізувати» [Thorup 2019: 7]. Окрім використання заради аргументації, слід також зважати на те, що мова задає і рамку для сприйняття понять, а також, згідно з позиціями Кембриджської школи, «політичні мови встановлюють рамки можливих висловлювань про політику» [Атнашев, Велижев 2018: 28], а самі політичні актори «не спроможні діяти за межами усталеного практичного (соціального) та риторичного узуса, який великою мірою формує їхній погляд на політичні феномени» [Атнашев, Велижев 2018: 31]. Відповідно, політичні мови не лише є інструментами, але й рамками і навіть обмеженням для політичних акторів та їхніх дій.

З точки зору техніки аналізу, важливу роль відіграє позиція політичного актора, який за допомогою висловлювання робить ту чи іншу дію, бо його місце в ієрархії суспільно-політичної структури визначатиме і вагомість його аргументів, і самий стиль аргументації. Як відомо, багато політичних мислителів писали свої трактати для того, щоб здобути чи повернути собі прихильність тогочасних володарів, що яскраво ілюструє приклад Н. Мак'явеллі, у той час, як інші писали деякі свої праці в екзилі, як, приміром, робив Дж. Локк за свій майже п'ятирічний період в Нідерландах [Макагі 2016: 124]. Відповідно, важливо, на думку Дж. Покока, проводити до-

слідження і *соціального контексту*, для того, щоб врахувати «складні зв'язки між соціальними ролями, притаманними авторам, і соціальним статусам текстів» [Атнашев, Велижев 2018: 28]. Як уже згадувалося, К. Скіннер активно послуговувався термінами перформативних мовленнєвих актів Дж. Остіна: «інтенція», «значення та контекст», «хід» тощо, тоді як методологічний словник Дж. Покока «більш розмаїтий і *навмисно* [курсив оригіналу] менш чіткий» [Атнашев, Велижев 2018: 25-26]. Так чи інакше, для обох авторів дослідження тексту, його контексту та мовних особливостей аргументації, разом із дослідженням соціального статусу автору тексту та самого тексту відіграють ключову роль, а все це можна й необхідно застосувати для того, щоб дати відповідь на питання, сформульоване К. Скіннером: «що робив автор, коли писав цей текст?» [Атнашев, Велижев 2018: 26].

До дослідження внутрішньоукраїнського дискурсу щодо зовнішньої політики нашої держави вочевидь можна застосувати методологічний підхід Кембриджської школи, щоб знайти відповідь на питання про те, що робить той чи інший політичний актор, коли висловлюється, приміром, з приводу того, що Україна втратила свою суб'єктність на міжнародній арені, або каже про «зовнішнє управління» для позначення вимог інших країн та міжнародних організацій щодо провадження в Україні секторальних реформ (особливо тих, що стосуються боротьби з корупцією), чи якими словами або метафорами пояснює події, пов'язані з анексією Криму чи війною на Донбасі в контексті взаємин з Росією тощо. З очевидністю, розуміння риторики, в якій здійснюється акт говоріння з використанням наведених прикладів, неможливе без аналізу контексту взаємодії, структури комунікації між політичними акторами та складної мережі взаємозв'язків між самими контекстами, які, своєю чергою, теж можуть перебувати в ієрархізованих відносинах. Так, приміром, дискусії про те, що Україна перебуває під зовнішнім управлінням, на підтвердження чого ті політичні сили, які просувають цю тезу, наводять вимоги, скажімо, Міжнародного валютного фонду до державного бюджету

України, напругу пов'язані з ключовими *меканізмами* – «державна незалежність» та «суверенітет». Стверджувати, що хтось втручається у внутрішні справи нашої держави та не дозволяє нам самим, скажімо, формувати державний бюджет на власний розсуд, означає піднімати питання про те, наскільки насправді незалежною є наша держава. Але це – одна точка зору. Як наполегливо доводять представники Кембриджської школи інтелектуальної історії, треба дивитися на широкий *контекст* цих висловлювань, хто їх робить і чого насправді намагається за допомогою них досягти. Якщо про зовнішнє управління говорять представники політичних сил, що орієнтовані на тіснішу співпрацю з Росією, і які вимагають припинити взаємодію з кредиторами з Заходу, то, вочевидь, таку дискусію про «зовнішнє управління», неможна розглядати окремо від поглядів цих політичних акторів на відносини з Росією. У випадку, якщо якась країна потребує фінансової підтримки і не може її отримати з одного джерела, вона вимушена звернутися до іншого (вочевидь, варіант Північної Кореї, керівництво якої неодноразово доводило свою готовність жертвувати життями своїх громадян через голод, але будь-що не реагувати на вимоги санкційного режиму). Відмова від допомоги Заходу означатиме якщо не пряме звернення до Росії, то принаймні уможливлуватиме розмови про такий сценарій у майбутньому, а це – саме той *контекст*, в якому можливі докорінні зміни: країна-агресор перетвориться, умовно, на країну-кредитора, країну-рятівника і т.д. У цьому випадку відбуватиметься не просто підміна, а повноцінна *зміна* понять.

Якщо дивитися на питання ролі України на міжнародній арені в контексті регулярних заяв наших іноземних партнерів щодо потреби нарешті викоринити в Україні корупцію, важливо врахувати і точку зору ззовні, тобто з яких позицій наша внутрішня тривожна ситуація з корупцією сприймається ними. Як приклад наведемо кілька публікацій у фаховому німецькому аналітичному виданні «Ukraine-Analysen» фахівця з питань України М. Неллеса, який мав досвід роботи в нашій країні в академічному проекті «Німецькі та

Європейські студії» між НаУКМА та Університетом ім. Ф. Шиллера (м. Єна, Німеччина), фінансованому Німецькою службою академічних обмінів. У своєму матеріалі, присвяченому безпосередньо діяльності НАБУ, він пише про «шокуючий масштаб корупції» про «вікно можливостей», яке відкрилося після 2014 р., та, що характерно, про «міжнародні гроші», які Україна отримує у вигляді допомоги чи кредитів [Nelles 2018]. Тобто контекст, представлений в його матеріалі, відображає зацікавленість в боротьбі з корупцією задля того, щоб міжнародна допомога не була розкрадена, а кошти були би витрачені належним чином [Nelles 2018]. Якщо ж говорити про сили, які контролюють українську політику і звідки вони походять – ззовні чи зсередини нашої держави – то тут німецькі політичні аналітики досить чіткі у своїх висловлюваннях: Г. Пляйнес пише про «владу олігархів» в Україні [Pleines 2008], А. Енгельберг називає нашу країну *Oligarchen-Republik*, «республікою олігархів» [Engelberg 2011], а 2020 р. вже наш співвітчизник М. Мінаков у цьому ж німецькомовному виданні «Ukraine-Analysen» у своєму матеріалі констатує, що роль олігархів в Україні лишається незмінною [Minakow 2020]. Відтак, якщо ми зважаємо на основні методологічні принципи Кембриджської школи інтелектуальної історії та аналізуємо концепт «зовнішнього управління», який використовують на позначення взаємодії з нашою країною іноземних держав та кредиторів, і при цьому ми враховуємо внутрішньоукраїнські політичні реалії, то позначення вимог щодо боротьби з корупцією (як частини цього «зовнішнього управління») дозволяє здійснити риторичний крок і зовсім витіснити *олігархат* з дискурсивного порядку денного, бо вплив олігархів на політику та економіку нашої країни у такому разі не тематизується і не проблематизується. Окрім цього, дискусія в такому руслі нехай імпліцитно і не містить відозву про покращення відносин з Росією (бо можна аргументувати тим, що, мовляв, «нам не треба приймати кредитні позики ні від кого взагалі»), однак у випадку, якщо потреба у фінансовій допомозі все ж залишається, стається не лише «безвихідь», бо більше як у

Росії грошей позичати нема в кого, а відкривається «вікно можливостей» для покращення взаємин з цією державою. Відтак змінюється і політична ідіома, бо з неї зникає саме поняття «країна-агресор», що, відповідно, сприяє дискурсивному поверненню Росії вже в іншому статусі. Якщо аналізувати цей дискурс про роль нашої держави на міжнародній арені, то, з одних позицій, можна сказати: «ми відмовляємося від співпраці з Заходом», а в межах іншої політичної ідіоми стверджувати: «ми відновлюємо свою справжню незалежність». Однак контекст, який, згідно з позицією Кембриджської школи, вкрай важливий, змушує нас врахувати і поточну ситуацію у стосунках Росії з Заходом, які гіршають практично по всіх напрямках, навіть з довготривалими партнерами, як, приміром, Німеччина чи Франція, не кажучи вже про зіпсовані стосунки з Великою Британією після історії з отруєнням Скрипалів. Якщо дуже спростити, то Україна таким чином «приєднується» до Росії у своєму небажанні співпрацювати з Заходом, долучається до конфронтації – щонайменше на дискурсивному рівні. На цьому прикладі ми бачимо, що застосування основного принципу Кембриджської школи інтелектуальної історії – *контекстуалізації* висловлювання – дозволяє нам глибше зрозуміти, що може означати теза про те, що на міжнародній арені Україна не відіграє незалежної ролі через те, що наша держава втратила суб'єктивність і щодо України діє якесь «зовнішнє управління». Якщо спробувати відповісти на питання К. Скіннера у конкретно цьому випадку про те, що ж робить політичний актор, коли він висловлюється про «зовнішнє управління» по відношенню до України, то ми можемо отримати кілька відповідей: 1) автор висловлювання відмежовує Україну від Заходу, який зацікавлений в успішних політичних та економічних перетвореннях України, зокрема в боротьбі з корупцією в нашій державі; 2) автор зближує Україну з Росією, яка може виступити альтернативним фінансовим донором і яка перебуває в стані конфронтації з Заходом. Безумовно, це лише побіжні результати, отримані за допомогою застосування методологічного підходу Кембриджської школи інтелектуаль-

ної історії до дослідження конкретного елементу політичного дискурсу всередині України щодо її ролі на міжнародній арені – тези про «зовнішнє управління» нашою державою, утім цей приклад-ілюстрація демонструє евристичні можливості розглянутої методології.

Висновки.

Кембриджська школа інтелектуальної історії, що зародилася у Великій Британії у середині минулого століття і яка представлена низкою видатних і потужних дослідників, серед яких погляди двох – К. Скіннера та Дж. Покока – були викладені у цій статті, на позначення свого методологічного підходу одержала назву «контекстуалізм». З позицій Кембриджської школи, будь-яка думка автора має розглядати в *контексті*, як соціальному, так й ідеологічному – в розумінні зв'язку думки автора з іншими ідеями та (ко)реляціями між ними. Ключовим питанням під час роботи з текстами є: що робив автор, коли висловлював цю думку? Для відповіді на це питання особлива увага має приділятися політичній ідіомі, під якою розуміють усталене мовне утворення, яке дозволяє обговорення суспільно-політичних подій, але й також накладає на учасників такого обговорення своєрідну рамку можливостей, бо узус ідіоми може обмежувати учасників дискусії за допомогою мовних засобів. Кембриджська школа особливо акцентує увагу на комунікативній природі політичних висловлювань, звертає увагу на те, що за допомогою концептів політичні актори можуть змінювати парадигми опису тих чи інших явищ [Атнашев, Велижев 2018: 33], що, приміром, дозволяє перетворювати одних на ворогів, а інших, навпаки – повертати до дискурсу на інших, більш вигідних для них умовах. На прикладі дискурсу про роль України на міжнародній арені дискусії про так зване «зовнішнє управління» ілюструють можливості дискурсу перетворити Західних партнерів України на тих, хто втручаються у наші внутрішні справи, але й при цьому дозволити звернутися по допомогу до Росії, що, відповідно, змінить її статус країни-агресора на більш позитивний. Згідно з позицією К. Скіннера, важливо аналізувати «процес виробництва та розуміння висловлювання»

[Атнашев, Велижев 2018: 33], що в контексті досліджень дискурсу про роль і місце України та міжнародній арені означатиме врахування соціальних ролей та ідеологічних позицій тих, хто стверджує, що своїми наполегливими рекомендаціям щодо боротьби з корупцією Західні партнери намагаються якимсь чином обмежити суверенітет нашої держави, але розуміння цих ідеологічних позицій буде неповним, якщо не врахувати, які альтернативи Заходу пропонують політичні актори, що просувають тезу про «зовнішнє управління». Наведений приклад також ілюструє дискурс, який відмежовує Україну від Заходу та наближає його до Росії. Вочевидь, такий аналіз є лише побіжним та ілюстративним, однак він наочно ілюструє потужний евристичний потенціал Кембриджської школи інтелектуальної історії для дослідження Українських політичних реалій.

Перспективи подальших досліджень.

Методологія Кембриджської школи інтелектуальної історії вже активно застосовується науковцям в Росії до дослідження російських політичних ідіом, що однозначно є свідченням того, що аналіз суспільно-по-

літичних дискурсів у більш демократичних суспільствах пострадянського простору є цілком можливим. Перспективним виглядає застосування цієї методології, приміром, до дослідження української політичної думки в окремі історичні періоди, як, приміром, це робив з дослідженням політичної думки Італії доби Відродження один з засновників Кембриджської школи Дж. Покок [Росock 1975], що дозволить, наприклад, скласти інтелектуальну історію поглядів на можливості української державності та незалежності в історичній перспективі. Особливо цікавим може бути застосування контекстуального підходу до дослідження (саме з внутрішніх українських позицій) того, що про нас та нашу владу пишуть аналітики закордоном, коли, приміром, оцінюють діяльність урядів чи президента України [Nelles, 2019]. Методологія кембриджської школи, в якій особлива увага приділяється політичним ідіомам, може посилити й міждисциплінарну співпрацю між дослідниками міжнародних відносин, політологами, лінгвістами, соціологами, а відтак в цілому посилити суспільствознавчі та гуманітарні науки в Україні.

Бібліографічні посилання

- Атнашев, Т., Велижев, А. (2018). *Кембриджская школа: история и метод*, в: *Кембриджская школа: теория и практика интеллектуальной истории* / Сост. Т. Атнашев, М. Велижев. М.: Новое литературное обозрение, 7-52.
- Скиннер, К. (2018[1988]). *Значение и понимание в истории идей*, в: *Кембриджская школа: теория и практика интеллектуальной истории* / Сост. Т. Атнашев, М. Велижев. М.: Новое литературное обозрение, 53-122.
- Скиннер, К. (2018[1969]). *Мотивы, намерения и интерпретация текстов*, в: *Кембриджская школа: история и метод*, в: *Кембриджская школа: теория и практика интеллектуальной истории* / Сост. Т. Атнашев, М. Велижев. М.: Новое литературное обозрение, 123-188.
- Andělová, K. (2019). Czechoslovak Generational Experience of 1968: The Intellectual History Perspective. *East European Politics And Societies: And Cultures*, 33(4), 881-898. DOI: 10.1177/0888325419864418
- Bain, W., & Nardin, T. (2017). International relations and intellectual history. *International Relations*, 31(3), 213-226. DOI: 10.1177/0047117817723069
- Bevir, M. (2000). The Role of Contexts in Understanding and Explanation. *Human Studies*, 23(4), 395-411. DOI: 10.1023/a:1005636214102
- De Kock, L. (2020). 'I think' (the thoughts of others). The German tradition of apperceptionism and the intellectual history of schizophrenia. *History Of Psychiatry*, 31(4), 387-404. DOI: 10.1177/0957154x20933827
- Ehlert Maia, J. (2011). Space, social theory and peripheral imagination: Brazilian intellectual history and decolonial debates. *International Sociology*, 26(3), 392-407. <https://doi.org/10.1177/0268580910388964>
- Elgie, R. (2019). An Intellectual History of the Concepts of Premier-Presidentialism and President-Parliamentarism. *Political Studies Review*, 18(1), 12-29. DOI: 10.1177/1478929919864770
- Engelberg A (2011). Ukraine: Die Oligarchen-Republik. *Blätter für deutsche und internationale Politik*, 56(8),

23-25.

- Kelley, D. (2002). Intellectual history and cultural history: the inside and the outside. *History Of The Human Sciences*, 15(2), 1-19. DOI: 10.1177/0952695102015002123
- Keene, E. (2017). International intellectual history and International Relations: contexts, canons and mediocrities. *International Relations*, 31(3), 341-356. DOI: 10.1177/0047117817723068
- King, P. (1995). Historical contextualism: The new historicism?. *History Of European Ideas*, 21(2), 209-233. DOI: 10.1016/0191-6599(94)00248-e
- Makari, G. (2016). *Soul machine. The Invention of the Modern Mind*. New York: W.W. Norton and Company.
- McMeel, G. (2005). Language and the Law Revisited: An Intellectual History of Contractual Interpretation. *Common Law World Review*, 34(3), 256-286. DOI: 10.1350/clwr.2005.34.3.256
- Minakow M. (2020) Die Rolle der Oligarchen bleibt unverändert. *Ukraine-Analysen*, (232), 16-17.
- Müller, J. (2008). «Our Philadelphia»? On the Political and Intellectual History of the «European Constitution». *Journal Of Modern European History*, 6(1), 137-154. DOI: 10.17104/1611-8944_2008_1_137
- Nelles, M. (2019). 100 Tage Selenskyj: Eine erste Bilanz. *Ukraine-Analysen*, (221), 20-23. DOI: 10.31205/ua.221.02
- Nelles, M. (2018). Vom Jäger zum Gejagten? Eine Analyse der Auseinandersetzungen um das Nationale Antikorruptionsbüro der Ukraine (NABU). *Ukraine-Analysen*, (194), 18-22. DOI: 10.31205/ua.194.01
- Nord, D. (1990). Intellectual History, Social History, Cultural History...and Our History. *Journalism Quarterly*, 67(4), 645-648. DOI: 10.1177/107769909006700417
- Pleines, H. (2008). Die Macht der Oligarchen. Großunternehmer in der ukrainischen Politik. *Ukraine-Analysen*, (40), 2-5. DOI: 10.31205/ua.040.01
- Pocock, J. (1975). *The Machiavellian moment*. Princeton: Princeton university press.
- Tanigaki, M. (2018). The Changing 'China' Elements in China Studies in the University of Hong Kong. *China Report*, 54(1), 99-117. DOI: 10.1177/0009445517744406
- Thorup, M. (2019). Politisk idéhistorie: Fire tilgange. *Politik*, 21(3). DOI: 10.7146/politik.v21i3.113008
- Whetsell, T., Shields, P. (2013). The Dynamics of Positivism in the Study of Public Administration. *Administration & Society*, 47(4), 416-446. DOI: 10.1177/0095399713490157

References

- Atnashev, T. Velizhev, A. (2018). *Kembridzhskaya shkola: istoriya i metod* [The Cambridge School: History and Method], in: *Kembridzhskaya shkola: teoriya i praktika intellektualnoy istorii* [The Cambridge School: Theory and Practice of Intellectual History] / Sost. T. Atnashev. M. Velizhev. M.: Novoye literaturnoye obozreniye, 7-52. (in Russian)
- Skinner. K. (2018[1969]). *Znachenije i ponimaniye v istorii idey* [Meaning and Understanding in the History of Ideas], in: *Kembridzhskaya shkola: teoriya i praktika intellektualnoy istorii* [The Cambridge School: Theory and Practice of Intellectual History] / Sost. T. Atnashev. M. Velizhev. M.: Novoye literaturnoye obozreniye, 53-122. (in Russian)
- Skinner. K. (2018[1988]). *Motivy, namereniya i interpretatsiya tekstov* [Motives, Intentions and the Interpretations of Text], v: *Kembridzhskaya shkola: teoriya i praktika intellektualnoy istorii* [The Cambridge School: Theory and Practice of Intellectual History] / Sost. T. Atnashev. M. Velizhev. M.: Novoye literaturnoye obozreniye, 123-188. (in Russian)
- Andělová, K. (2019). Czechoslovak Generational Experience of 1968: The Intellectual History Perspective. *East European Politics And Societies: And Cultures*, 33(4), 881-898. DOI: 10.1177/0888325419864418
- Bain, W., & Nardin, T. (2017). International relations and intellectual history. *International Relations*, 31(3), 213-226. DOI: 10.1177/0047117817723069
- Bevir, M. (2000). The Role of Contexts in Understanding and Explanation. *Human Studies*, 23(4), 395-411. DOI: 10.1023/a:1005636214102
- DeKock, L. (2020). 'I think' (the thoughts of others). The German tradition of apperceptionism and the intellectual history of schizophrenia. *History Of Psychiatry*, 31(4), 387-404. DOI: 10.1177/0957154x20933827
- Elgie, R. (2019). An Intellectual History of the Concepts of Premier-Presidentialism and President-Parliamentarism. *Political Studies Review*, 18(1), 12-29. DOI: 10.1177/1478929919864770
- Ehlert Maia, J. (2011). Space, social theory and peripheral imagination: Brazilian intellectual history and decolonial debates. *International Sociology*, 26(3), 392-407. <https://doi.org/10.1177/0268580910388964>

- Engelberg, A. (2011). Ukraine: Die Oligarchen-Republik [Ukraine: The Republic of Oligarchs]. *Blätter für deutsche und internationale Politik*, 56(8), 23-25. (in German).
- Kelley, D. (2002). Intellectual history and cultural history: the inside and the outside. *History Of The Human Sciences*, 15(2), 1-19. DOI: 10.1177/0952695102015002123
- Keene, E. (2017). International intellectual history and International Relations: contexts, canons and mediocrities. *International Relations*, 31(3), 341-356. DOI: 10.1177/0047117817723068
- King, P. (1995). Historical contextualism: The new historicism?. *History Of European Ideas*, 21(2), 209-233. DOI: 10.1016/0191-6599(94)00248-e
- Makari, G. (2016). *Soul machine. The Invention of the Modern Mind*. New York: W.W. Norton and Company.
- McMeel, G. (2005). Language and the Law Revisited: An Intellectual History of Contractual Interpretation. *Common Law World Review*, 34(3), 256-286. DOI: 10.1350/clwr.2005.34.3.256
- Minakow M. (2020). Die Rolle der Oligarchen bleibt unverändert [The Role of Oligarchs Remains Unchanged]. *Ukraine-Analysen*, (232), 16-17. (in German)
- Müller, J. (2008). «Our Philadelphia»? On the Political and Intellectual History of the «European Constitution». *Journal Of Modern European History*, 6(1), 137-154. DOI: 10.17104/1611-8944_2008_1_137
- Nelles, M. (2019). 100 Tage Selenskyj: Eine erste Bilanz [100 Days of Zelenskyi: The First Statement of Accomplishments]. *Ukraine-Analysen*, (221), 20-23. DOI: 10.31205/ua.221.02. (in German).
- Nelles, M. (2018). Vom Jäger zum Gejagten? Eine Analyse der Auseinandersetzungen um das Nationale Antikorruptionsbüro der Ukraine (NABU). [From Hunter to the Hunted One? An Analysis of Controversies around the National Anti-Corruption Office of Ukraine] *Ukraine-Analysen*, (194), 18-22. DOI: 10.31205/ua.194.01. (in German)
- Nord, D. (1990). Intellectual History, Social History, Cultural History... and Our History. *Journalism Quarterly*, 67(4), 645-648. DOI: 10.1177/107769909006700417
- Pleines, H. (2008). Die Macht der Oligarchen. Großunternehmen in der ukrainischen Politik [The Power of Oligarchs: Big Enterprises in Ukrainian Politics]. *Ukraine-Analysen*, (40), 2-5. DOI: 10.31205/ua.040.01 (in German).
- Pocock, J. (1975). *The Machiavellian moment*. Princeton: Princeton university press.
- Tanigaki, M. (2018). The Changing 'China' Elements in China Studies in the University of Hong Kong. *China Report*, 54(1), 99-117. DOI: 10.1177/0009445517744406
- Thorup, M. (2019). Politisk idéhistorie: Fire tilgange. [History of Political Ideas: Four Approaches] *Politik*, 21(3). DOI: 10.7146/politik.v21i3.113008 (in Danish)
- Whetsell, T., & Shields, P. (2013). The Dynamics of Positivism in the Study of Public Administration. *Administration & Society*, 47(4), 416-446. DOI: 10.1177/0095399713490157